

*Оксана Заболотна,
доктор педагогічних наук, доцент,
в.о. зав кафедри іноземних мов
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини*

ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ШКІЛ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Статтю присвячено висвітленню напрямів і механізмів забезпечення державного контролю за діяльністю альтернативних шкіл у країнах Європейського Союзу. Специфіку інспектування й акредитації альтернативних шкіл представлено у контексті забезпечення якості освітніх послуг.

Ключові слова: *альтернативна школа, альтернативна освіта, інспектування альтернативних шкіл, акредитація альтернативних шкіл.*

Стаття посвячена напрямкам и механизмам обеспечения государственного контроля деятельности альтернативных школ в странах Европейского Союза. Специфика инспектирования и аккредитации альтернативных школ представлена в контексте обеспечения качества образовательных услуг.

Ключевые слова: *альтернативная школа, альтернативное образование, инспектирование альтернативных школ, аккредитация альтернативных школ.*

The article deals with directions and mechanisms of state control over alternative schools in the European Union countries. Inspection and accreditation of alternative schools has been presented in correlation with quality of education.

Key words: *alternative school, alternative education, alternative schools' inspection, alternative schools' accreditation.*

Проблему забезпечення якості освітніх послуг в європейських альтернативних школах розглядають в контексті існування різних підходів до альтернативної освіти в країнах ЄС. У контексті розв'язання цієї проблеми значну роль відіграє діяльність державних структур, які відповідають за акредитацію чи інспектування.

Розгляду специфіки інспектування й акредитації альтернативних шкіл у контексті забезпечення якості освітніх послуг присвячені праці таких науковців, як Г. Вейлер (Weiler), П. Вільямс (Williams), А. Кларк

(Clarke) та ін. Проте маємо засвідчити, що серед порівняльних досліджень альтернативних шкіл майже не знаходимо висвітлення аспектів державного контролю.

Тому метою статті є висвітлення механізмів державного контролю за діяльністю альтернативних шкіл у країнах Європейського Союзу.

Як правило, інспектування охоплює шість сфер: (1) якість освіти; (2) рівень учнівських досягнень; (3) психологічний, моральний, соціальний і культурний розвиток дітей; (4) ефективність управління школою; (умови проживання у школах інтернатного типу); (5) шкільні навчальні приміщення, навчально-методичне забезпечення, зміст навчання. Остання категорія є специфічною для альтернативних шкіл, у той час як решта є загальними для перевірки всіх типів шкіл.

Найбільшу кількість специфічних вимог висунуто до змісту освіти. У країнах Європейського Союзу відповідність закладів приватної освіти офіційним вимогам зазнає пильної уваги з боку держави. У більшості країн ЄС (Фінляндія, Франція, Греція, Нідерланди, Італія, Ірландія, Люксембург, Португалія, Швеція і Об'єднане Королівство Великобританії і Північної Ірландії) відповідальність за державний нагляд покладено на міністерства або департаменти освіти. У низці країн ЄС (Австрія, Бельгія, Німеччина й Іспанія) це повноваження перенесене на регіональний рівень.

У деяких країнах ЄС альтернативні школи вільні визначати зміст навчання самостійно. В Об'єднаному Королівстві, наприклад, немає обов'язкової вимоги, щоб у приватних школах навчалися за тими ж програмами, що і державні, проте вони повинні співвідносити свої програми з певними нормами, відповідність яким перевіряє державна інспекція.

У галузі альтернативної освіти переважна більшість країн-членів ЄС висувають мінімальні вимоги щодо змісту освіти. У таких країнах, як Данія, Німеччина, Греція, Іспанія, Ірландія, Люксембург, Нідерланди, Фінляндія, Швеція, Великобританія, Болгарія, Угорщина, Румунія, Латвія, Литва встановлено перелік базових дисциплін, вивчення яких є обов'язковим. В основному це читання, письмо, арифметика (так звані Три R), проте список може бути розширено. Альтернативні школи мають значну гнучкість в укладанні курикулуму, що дає їм значну свободу і надає можливість упровадження охарактеризованої в попередньому розділі стратегії трансдисциплінарності. Головна вимога – забезпечення розвитку й формування характеру особистості.

Школи не примушують впроваджувати національний курикулум, проте їм рекомендовано враховувати його основні позиції. Деякі країни дають спеціальний дозвіл на впровадження власного курикулуму, який укладається в рамках авторської моделі, інші (наприклад, Нідерланди) не мають централізованого курикулуму, його розроблення входить до сфери відповідальності шкіл. Проте це не означає, що кожна школа працює за цілковито оригінальним курикулумом. У більшості шкіл здають випускні

екзамени і готують учнів до незалежного тестування, тому навіть у альтернативних школах беруть це до уваги при навчанні базових дисциплін.

Підсумкове оцінювання учнівських досягнень. Після закінчення початкової школи (або перших 4–6 років навчання, якщо початкова школа не виокремлюється) у більшості країн учні не отримують сертифікат, продовжуючи навчання у старшій школі (або старших класах єдиної школи). Лише у трьох країнах (Бельгії, Греції й Італії) після закінчення початкової освіти учні отримують сертифікати, причому їх оформлення входить у сферу відповідальності навчального закладу.

На рівні базової і середньої освіти найчастіше йдеться про внутрішнє і зовнішнє (незалежне) оцінювання і можливість на їх основі видавати документ державного зразка про завершення відповідного освітнього рівня.

У Данії й Польщі, наприклад, із дозволу міністра освіти альтернативні школи можуть використовувати ті ж тести, які складають випускники альтернативних шкіл, і за їхніми результатами видавати сертифікат / матуру державного зразка. У Німеччині лише акредитовані заклади альтернативної освіти можуть організовувати випускні тести / экзамени і на підставі одержаних результатів видавати документ про закінчення середньої освіти державного зразка. У Франції, Ірландії і Великобританії учні альтернативних і конвенціональних шкіл складають одні й ті ж іспити. У Фінляндії альтернативним школам надано право видавати документи державного зразка про базову освіту.

Країни, де кваліфікацію присуджують після оцінювання учня альтернативним навчальним закладом, – Бельгія, Греція, Іспанія, Люксембург, Австрія і Португалія, Нідерланди і Швеція. У Швеції учителі альтернативних шкіл приймають рішення щодо підсумкової оцінки випускника. У більшості країн у конвенціональних і альтернативних школах присуджують однакові кваліфікації (чи принаймні еквівалентні). У Франції альтернативні школи, так само, як і конвенціональні, готують учнів до державного кваліфікаційного випробування.

У багатьох країнах запроваджено державне незалежне тестування, що різниться, однак, ступенем обов'язковості його проходження. Так, в Італії, Нідерландах, Польщі і Швеції воно є обов'язковим, в інших – учні альтернативних шкіл за бажанням можуть бути звільнені від нього. У деяких країнах (Польща, Нідерланди) існує практика звільнення учнів альтернативних шкіл від державного тестування за умови подання заяви від батьків у компетентні органи. Більшість альтернативних шкіл, зважаючи на специфіку функціонування, виступають проти практики проведення обов'язкового для всіх державного тестування [3; 4].

В Англії тестування не є обов'язковим, проте для продовження навчання на вищому щаблі учні альтернативних шкіл самі зацікавлені у його проходженні. У Нідерландах і в Німеччині наприкінці початкової школи учні складають добровільний випускний екзамен. Проте, за

останніми даними, 80 % випускників середніх шкіл (у тому числі й альтернативних) здають незалежний випускний екзамен (проводиться Державним інститутом освітніх вимірювань [1; 2]), який дає змогу вступати до вищих навчальних закладів. У Данії теж запроваджено централізоване тестування, яке не є обов'язковим. Випускники всіх типів шкіл беруть у ньому участь, проте сильною залишається позиція альтернативних шкіл щодо того, що будь-яка конкуренція породжує негуманну поведінку, а відтак, більший відсоток учнів альтернативних шкіл, порівняно з відсотком учнів конвенціональних шкіл, не здають централізованих тестів.

Відповідність навчально-методичного забезпечення вимогам. У більшості країн Європейського Союзу не вимагається обов'язкового використання тих же підручників, що і в загальноосвітніх школах. Понад те, використання підручників, схвалених міністерством, не є обов'язковим і в державних школах. Держава гарантує альтернативним школам свободу у виборі навчально-методичних матеріалів, методів навчання й оцінювання учнівських досягнень.

Альтернативні школи мають можливість створювати власні підручники або й, як у школах Френе, Штайнера і Нілла, відмовитися від їхнього використання. Проте важливими чинниками, які беруться до уваги при оцінюванні якості навчально-методичного забезпечення альтернативних шкіл, є:

- урахування принципів цілісності й наступності;
- відповідність здоров'язберігальним вимогам;
- комплексність;
- відповідність віковим особливостям вихованців.

Вимоги до персоналу. Вимоги до персоналу альтернативних шкіл стосуються кількох груп: учителів, адміністрації, фізичних і юридичних осіб, які є засновниками альтернативної школи.

Щодо вимог, які висуваються до вчителів, спільними для більшості країн Європейського Союзу є ті, що пов'язані з наявністю необхідної кваліфікації. У низці країн (Бельгія, Німеччина, Греція, Іспанія, Ірландія, Італія, Нідерланди, Австрія, Португалія, Великобританія) ці вимоги є однаковими для вчителів як загальноосвітніх, так і альтернативних шкіл. Крім того, в Німеччині, Люксембурзі, Нідерландах і Австрії ці вимоги доповнюються необхідними моральними характеристиками і законослухняністю. Данія і Швеція – єдині країни Європейського Союзу, які дають альтернативним школам повну свободу як у організації навчально-виховної діяльності, так і у ліцензуванні вчителів.

Згідно з вимогами до ліцензування вчителів країни-члени Європейського Союзу можуть бути розподілені на дві групи:

- країни, які не висувають конкретних вимог до ліцензування учителів альтернативних шкіл;
- країни, які висувають ті чи інші вимоги до ліцензування учителів

альтернативних шкіл.

У першій групі країн немає спеціальних вимог до ліцензування вчителів, які працюють в альтернативних закладах середньої освіти, проте вимагається довідка про відсутність судимості. У другій групі країн усі вчителі, без винятку, повинні мати ліцензії на право викладання, проти чого альтернативні школи проводять кампанії.

Проміжним є підхід, запропонований низкою країн щодо визначеної пропорції ліцензованих учителів і працівників, які володіють тими чи іншими специфічними навичками (найчастіше у співвідношенні 3 : 1). Вчителі вальдорфських шкіл і шкіл Монтесорі можуть отримати освіту у відповідних закладах педагогічної підготовки.

Чітко окреслені вимоги до адміністративних працівників альтернативних шкіл притаманні Франції, Люксембургу, Австрії і Португалії, Фінляндії і Великобританії. У більшості ж країн практично немає обмежень щодо того, яким рівнем кваліфікації й особистісними якостями має володіти представник адміністрації або засновник альтернативної школи. У Греції, Франції, Італії й Австрії засновником альтернативної школи і її директором може бути лише громадянин цієї країни.

Вимоги до приміщень і обладнання. Приміщення й обладнання альтернативних шкіл є не менш важливим предметом оцінювання, ніж зміст і якість навчання. Навіть ті країни, які не мають суворих обмежень щодо останніх, посилюють вимоги до управління майном, безпеки приміщень, здоров'язберігальної відповідності і дотримання санітарних норм у закладах альтернативної освіти, починаючи з початкового етапу їхнього заснування.

Перевірка вищезазначених моментів на предмет їхньої відповідності проводиться незалежно від того, чи отримують заклади державні субсидії, чи функціонують виключно за власний кошт. Таку перевірку, як правило, здійснюють регіональні відділення міністерств або локальні установи відповідної спрямованості. Крім того, альтернативні школи проходять регулярну (кожні 5–6 років) інспекцію на предмет вогнебезпечності. Альтернативні школи інтернатного типу повинні підлягати перевірці соціальних служб.

У Данії, яка славиться наданням свободи щодо вибору змісту, форм і методів навчання, висуваються суворі вимоги щодо шкільних приміщень і обладнання, причому всі шкільні будівлі повинні бути розташовані в одному місці.

Із вказаного вище видно, що дотримання національних та загальноєвропейських освітніх стандартів у закладах альтернативної шкільної освіти країн ЄС відбувається засобами акредитації і ліцензування, до того ж державний контроль різною мірою стосується навчально-виховного процесу, приміщень, обладнання, забезпечення безпеки життєдіяльності вихованців, мінімальної кількості учнів, курикулуму і фінансування (див. табл. 1).

Державний контроль за діяльністю альтернативних шкіл

Країна	Навчально-виховний процес	Приміщення, безпека	Мінімальна кількість учнів	Курикулум	Фінансування
Австрія	✓	✓		✓	
Бельгія	✓	✓	✓	✓	✓
Болгарія	✓	✓	✓	✓	✓
Великобританія	✓	✓		✓	
Греція	✓	✓	✓	✓	✓
Данія		✓	✓		
Естонія	✓	✓		✓	
Ірландія	✓	✓	✓	✓	
Іспанія	✓	✓		✓	✓
Італія	✓	✓		✓	✓
Кіпр	✓	✓	✓	✓	✓
Латвія	✓	✓	✓	✓	
Люксембург	✓			✓	✓
Литва	✓	✓		✓	✓
Нідерланди	✓		✓		✓
Німеччина	✓	✓	✓	✓	✓
Польща	✓	✓	✓	✓	✓
Португалія	✓	✓		✓	✓
Румунія	✓	✓	✓	✓	✓
Словаччина	✓	✓	✓	✓	✓
Словенія	✓	✓	✓	✓	✓
Угорщина	✓	✓	✓	✓	✓
Фінляндія	✓	✓		✓	
Франція	✓	✓			✓
Чехія	✓	✓	✓	✓	✓
Швеція	✓	✓			

Як видно з таблиці, найбільшою мірою самостійності користуються альтернативні школи в Австрії, Данії, Нідерландах, Франції і Швеції, тобто, у країнах, які випереджають інші за кількістю таких навчальних закладів і учнів, які в них навчаються.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Cito Deutschland [Electronic resource] / Deutsch. – URL : <http://www.de.cito.com>
2. Cito Nederland [Electronic resource] / Nederlands. – URL : <http://www.cito.nl/nl.aspx>
3. Weiler H. Decentralisation in educational governance: An exercise in contradiction / H. Weiler // Evaluation as Policymaking: Introducing Evaluation into a National Decentralised System. – London : Jessica Kingsley, 1990. – P. 5–38.
4. Williams P. Making Sense of Quality: A Review of Approaches to Quality in Early Childhood Services / P. Williams. – London : National Children's Bureau, 1994. – 234 p.